

Het Schriftberoep in de ethiek

Inleiding

Op ethische vragen, zo werd in deel 1 van deze serie opgemerkt, dient gereageerd te worden vanuit de Schrift. De mens is scheepsel van God. Als scheepsel staat hij onder Gods heerschappij. Ondanks de verwording door de zonden en de daaruit voortvloeiende verduistering van ons verstand blijft toch voor alle mensen in hun handelen Gods Woord beslissend. Hiermee zeggen we niet dat voor alle ethische vragen een pasklaar antwoord in de Bijbel te vinden is. Het blijft te allen tijde nodig zich te bezinnen op ethische vragen, biddend om de verlichting van Gods Geest, om langs die weg een antwoord te vinden dat overeenstemt met wat de Bijbel ons voorhoudt.

Dit is een methode die in kerkelijk Nederland al meer verlaten wordt. Op de diverse wijzen van omgang met de Schrift in de ethiek wordt in dit hoofdstuk ingegaan. Als we ons oriënteren op een ethisch standpunt en we nemen daarbij kennis van wat anderen zeggen, is het altijd nodig ons te bezinnen op de plaats van de Bijbel in de meningsvorming van die ander(en).

Opvattingen over Schriftberoep

1. Het Schriftberoep is achterhaald

Het behoeft ons niet te verwonderen dat daar waar het gezag van Gods Woord is geweken, het beroep op de Schrift in ethische kwesties geen plaats meer heeft. De synode van de Nederlandse Hervormde Kerk sprak in 1966 over het rapport *Klare wijn*, waarin men rekenschap geeft over geschiedenis, geheim en gezag van de Bijbel. De synode van de Gereformeerde Kerken aanvaardde in 1980 met algemene stemmen het rapport *God met ons*.

Deze rapporten geven binnen de kerk ruimte aan de Schriftkritiek uit de negentiende en twintigste eeuw en tasten het gezag van

Gods openbaring aan. Afwijking van het gezag van de Heilige Schrift maakt van mensen en kerken dwalenden. De moderne mens bepaalt in de wisselwerking van het eigentijdse denken en het Woord wat waarheid is. Dan functioneert niet meer of te weinig het besef dat de mens door de zondeval het rechte kennen van God en Zijn wil verloren heeft. Dan worden er vraagtekens gezet bij wat God in Zijn Woord als Zijn wil geopenbaard heeft, als dit niet meer aansluit bij eigen inzicht en eigentijds denken.

Prof. H.M. Kuitert¹ heeft in de laatste decennia van de vorige eeuw een voortrekkersrol vervuld in het vertalen van deze moderne Schriftvisie naar de ethiek. Voor hem is een regelrecht beroep op de Schrift niet meer mogelijk. De historische afstand tussen de Bijbel en vandaag maakt elk Schriftberoep voor Kuitert aanvechtbaar. De Schrift reikt, zo is zijn theorie, hoogstens modellen aan. De herhaalbaarheid van het model in het heden staat niet bij voorbaat vast. Dit betekent dat wij met ónze selectiecriteria in het heden, in veel situaties los van Gods Woord, uitmaken wat goed en kwaad is. Over homofilie, abortus, euthanasie enz. reikt de Bijbel dan geen model aan dat in het heden bruikbaar is. Men kan bijvoorbeeld de liefde als hét ethische model van de Schrift zien en met een beroep op dit model overspel niet meer als zonde zien, wanneer de betreffende twee mensen elkaar op dat moment maar liefhebben. Het denkmodel brengt dan in strijd met Gods concrete geboden. Het is niet verwonderlijk dat deze visie uitmondt in het standpunt dat het christendom geen eigensoortige bijdrage levert aan de moraal. De samenleving maakt in gezamenlijkheid uit wat de geldende moraal is.

2. Het Schriftberoep onder druk

2.1 De visie van dr. B. Loonstra

Anderen gaan niet mee in het buitenspel zetten van de Bijbel, maar doen wel een beroep op het redelijk inzicht van de mens en kennen aan dat inzicht veel autoriteit toe. Tegelijk neemt men ook afstand van de gereformeerde ethiek, die men typeert als een ethiek van de Bijbel. Een van hen is de christelijke gereformeerde

¹ H.M. Kuitert, *Anders gezegd. Een verzameling theologische opstellen voor de welwillende lezer*, Kampen 1970.

predikant dr. B. Loonstra.² Volgens hem kunnen we Gods morele wil alleen kennen vanuit het Evangelie. Rechtstreeks putten uit de Bijbel is volgens hem onmogelijk, omdat ons verstaan van de Bijbel gevormd en beïnvloed is door de traditie. Liefde en barmhartigheid dienen volgens Loonstra de hoogste norm te zijn. De geboden van de Bijbel bedoelen geen letterlijke gehoorzaamheid als zodanig; ze bedoelen het betrachten van de liefde tot heil van mensen en tot lof van God. De wet blijft in de onvolmaaktheid van het aardse bestaan nodig als onmisbare indicatie voor de handelwijze die van ons wordt gevraagd.

Loonstra gaat dan als volgt te werk. Eerst proberen we vast te stellen hoe Gods geboden in hun eigen context aan Gods heilswerk dienstbaar waren. Vervolgens vragen we ons af hoe ze in onze historische situatie aan Gods heil en de voortgang van Zijn koninkrijk in deze wereld recht kunnen doen. We vragen ons dan af wat de aanwijzingen zijn voor het leven volgens de gerechtigheid en de liefde die het Evangelie ons predikt. De uitkomst kan zijn dat de geboden anders functioneren dan eertijds, omdat de omstandigheden zijn gewijzigd. Als hij dit uitwerkt voor de plaats van de vrouw in de gemeente, komt hij tot de volgende mening. Indien de gemeente niet in staat is de zin van de onderdanigheid in onze maatschappelijke context te verklaren vanuit de evangelische eis van de liefde, vervalt de basis om de eis van onderdanigheid te handhaven. Als de gemeente er niet aan toe is, wordt van de vrouw zelfverloochening gevraagd.

We moeten volgens Loonstra afzien van een morele concretisering van de Bijbel in onze tijd, wanneer we geen verband zien tussen het concrete gebod en de inhoud van het Evangelie.

Hij gaat daarin dan zover dat een ongehuwd samenwonend stel, dat zich volgens hem als bewust gelovig beschouwt en kerkelijk wil meelevend, niet van het Avondmaal moet worden geweerd. Wel moet de kerkenraad, de kerkelijke gemeente voorkomen dat ongehuwd samenwonen normaal wordt. De identiteit van de christelijke gemeente, die bestaat uit gelovige mensen, wordt door Christus bepaald en door de gemeente verstaan en aanvaard. Hieruit spreekt een optimistisch mensbeeld. De mondige moderne mens krijgt hiermee binnen de gemeente alle ruimte. Met 'een goed geweten' kan je dan gaan samenwonen.

² B. Loonstra, *Zo goed en zo kwaad. Naar een ethiek in de christelijke gemeente*, Zoetermeer 2000.

Het liefdesgebod in combinatie met een beroep op het gevoel van de moderne mens lijkt hier een breekijzer te worden waardoor Gods concrete geboden van hun kracht worden beroofd.

2.2 *Een visie binnen de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt*

Een andere benadering vinden we onder andere in het rapport *Echtscheiding en hertrouwen* van de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt.³

Dit rapport wijst erop dat christelijke keuzen niet tot stand komen door alleen in te zetten op de geboden. Ze komen tot stand omdat Gods werk in Christus ons stempelt en wij daarop door ons vernieuwde denken antwoord leren geven. Daarbij is het geloof onmisbaar, want inzicht in de wil van God ontstaat ook uit innerlijke vernieuwing en groei in de gemeenschap met Christus. En dan gaat het niet om individueel geloof, maar om de gemeenten die samen delen in het geloof. Ethisch inzicht en keuzen die we van daaruit maken, vormen inhoudelijk een antwoord op Gods openbaring in Christus, inclusief de geboden. Ze komen alleen tot stand waar de Geest geloof en groei geeft en vragen om een gemeenschappelijke levensstijl. Er mag zo al meer inzicht ontstaan in de wil van God. Van groot belang is het persoonlijke en gezamenlijke gebed als instrument om te ontdekken wat het goede in de concrete situatie is. We hebben de positie van mondige kinderen van God, die de wil van Hem kunnen onderkennen, om in het licht daarvan te kiezen wat in een bepaalde situatie naar ons inzicht het beste is. Wij moeten daarnaar samen zoeken, binnen de gemeenschap van de kerk. Alle individualisme moeten we hier ontlopen.⁴

Daarbij stelt het rapport dat in rekening dient te worden gebracht dat de context van de Tien Geboden een andere is dan de context van de Bergrede. Het onderwijs van Christus gaat over het naderende Koninkrijk. Het leven in navolging verloopt volgens de regels van het discipelschap. Ons leven en ons geluk hangen niet af van aardse omstandigheden, maar staan in het kader van het

³ *Echtscheiding en hertrouwen?* Uitgave deputaten Huwelijk en echtscheiding, populaire versie van het echtscheidingsrapport dat geschreven is voor de Generale Synode Zuidhorn 2002-2003.

⁴ H.J. Messelink, samenvattend over dit rapport, in *De Reformatie*, jaargang 78, nummer 18, d.d. 8 februari 2003.

zoeken van het Koninkrijk van God. Iedere tijd vraagt in dit spoor een eigen concretisering van de geboden. Paulus doet dat ook als het over echtscheiding gaat in 1 Korinthe 7. Zo moeten ook wij, zeggen de opstellers van het rapport, lijnen doortrekken en tot interpretaties komen in de huidige context, waarbij we in het bijzonder letten op het naderende Koninkrijk van God. Tot zover een samenvatting van wat neergelegd is in dit rapport.

De vraag is of hier aan de kerk dezelfde apostolische volmacht wordt toegekend als aan Paulus. Is Gods openbaring bijvoorbeeld in het kader van echtscheiding nog niet afgesloten? Ook hier wordt ruimte gecreëerd om te komen tot uitleg in ethische situaties die niet is te herleiden uit Gods Woord, ja daar zelfs tegen in gaat.⁵

Definieert J. Douma christelijke ethiek als ‘de bezinning op het morele handelen, vanuit het perspectief dat ons in de Heilige Schrift geboden wordt’⁶, A.L.Th. de Bruijne geeft een andere definitie. Hij zegt dat christelijke en theologische ethiek kan worden gedefinieerd als ‘de bezinning die plaatsvindt binnen het kader van de christelijke gemeente, op het door God goed geschapen, door zonde en kwaad aangetaste en in Christus en door de Geest verlost menselijke leven, zoals dat bestemd en geroepen is tot gelijkvormigheid aan de liefde van Christus en zo tot volkomen toewijding aan God.’⁷ Gelet op vorenstaande lijkt niet toevallig dat de Heilige Schrift geen plaats heeft in de definitie.

2.3 *Hoe dan wel?*

De Bijbel dient in onze ethische benadering het eerste en het laatste woord te hebben. De Schrift is gezaghebbend en funderend voor de ethiek. Daarbij heeft niet ons cultureel ingekleurde standpunt het laatste woord, maar de Heere door Zijn Woord.

Daarbij valt niet te ontkennen dat in Gods Woord verschillende wetten en regels een plaats hebben. Sinds de Reformatie wordt de verdeling al gehanteerd van burgerlijke, ceremoniële en morele wetten (o.a. de Tien Geboden). Voor ons gelden nog onverkort de

⁵ De opstellers van het deputatenrapport hebben bij monde van drs. A.L.Th de Bruijne dit bestreden in *De Reformatie*, jaargang 79, nummer 37.

⁶ J. Douma, *Grondslagen*, serie ‘Christelijke Ethiek’, Kampen, 1999, blz. 51.

⁷ A.L.Th. de Bruijne, *Gereformeerde theologie vandaag. Oriëntatie en verantwoording*, Barneveld 2004, blz. 100.

morele wetten, maar niet meer de burgerlijke en ceremoniële wetten, al hebben ze ons nog wel vaak wat te zeggen. Daar geeft Gods Woord zelf aanleiding toe. Dit zien we, als we letten op de eenheid tussen Oude en Nieuwe Testament én op het verschil in bedeling (NGB, art. 25).

In een aantal gevallen geeft Gods Woord een direct en concreet antwoord op de vraag of iets goed is of kwaad. In andere situaties moet het geheel van Gods Woord in de overweging worden betrokken. Dan zal blijken dat de Bijbel richting aanwijst of ons grenzen stelt tegen verkeerde ontwikkelingen, bijvoorbeeld verachting van God en mensen.⁸ Daarbij gaat het er niet om regel op regel te stellen, maar om de bijbelse beginselen van liefde, heiligheid en recht te handhaven. Die zijn de dragende grond onder de geboden.

Ook de Heere Jezus beriep zich op de Schriften als het ging om een ethisch oordeel. Denk aan de Bergrede.

Dit betekent niet dat er in alle situaties een pasklaar antwoord in de Bijbel te vinden is. Wel vereist het in ethische vragen een eerbiedig luisteren naar Gods Woord en een bidden of de Heere Zijn weg in de vragen van deze tijd door Zijn Woord en Geest wil wijzen.

Hoe gaan we dan te werk?

Er zijn tal van situaties waarin we voor ethische keuzes komen te staan. Soms is het eenvoudig om daarin luisterend naar de Bijbel een weg te wijzen. Met een enkel voorbeeld willen we dit verduidelijken.

Met een direct beroep op de Schrift kunnen we het volgende concluderen:

- Belastingontduiking mag niet, want dat is in strijd met het gebod *Gij zult niet stelen*.
- Het gebod *Gij zult niet doodslaan* leidt bij sommigen tot de conclusie dat je daarom als overheid ook de doodstraf niet mag handhaven. Enige studie van het gebod leert ons echter dat het hier gaat om iemand wederrechtelijk van zijn leven te beroven. Als

⁸ J. Douma, *a.w.*

mens heb ik geen recht om me aan het leven van een ander te vergrijpen. Maar de overheid heeft dit recht wel. Zij handelt als het goed is niet tegen het recht. Zij draagt het zwaard, zo zegt Paulus in Romeinen 13:4, niet tevergeefs. Ook de Romeinse overheid niet.

Als het gaat om het beroep dat wordt afgeleid uit de Schrift, komen we in deze bundels steeds opnieuw tegen dat eerst geluisterd wordt naar het geheel van de Schrift. Op grond van deze gegevens wordt een onderwerp belicht en wordt een conclusie getrokken. Dat kan een conclusie zijn waarin we elkaar vrij laten in het geweten voor God te komen tot een persoonlijke beslissing.